

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипова Є.О., Дмитренко Н.О. Досвід впровадження електронного урядування в Естонії та його імплементація в Україні. Молодий вчений. 2015 р. № 11 (26). Частина 3, листопад. С. 148–152.
2. Мальцева І.В. Зарубіжний та вітчизняний досвід електронного урядування. Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 8–9 вересня 2016 року). О., 2016. С. 90–96.
3. Квітка С.А., Соколовська О.О. Електронне урядування як інноваційний механізм взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства: зарубіжний досвід та передумови розвитку в Україні. Аспекти публічного управління. 2015. № 9 (23). С. 26–34.
4. Japan's e-Government Initiatives / Офіційний сайт з електронного урядування в Японії. URL: <https://www.e-gov.go.jp/en/e-government.html>.
5. System for promoting e-government / Офіційний сайт з електронного урядування в Японії. URL: <https://www.e-gov.go.jp/en/pdf/en/apparatus.pdf>.
6. Горбулін В.П., Грицяк Н.В., Семенченко А.І., Карпенко О.В. та ін. Електронне урядування: підручник / за заг. ред. проф. Ю.В. Ковбасюка; наук. ред. проф. Н.В. Грицяк, проф. А.І. Семенченка. К.: НАДУ, 2014. 352 с.
7. Лопушинський І. Електронна демократія та електронне урядування: досвід США для України. Публічне управління: теорія та практика. 2011. № 2 (6). С. 60–68. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/putp/20112/doc/2/03.pdf>.
8. United nations E-Government survey 2014. E-Government for the Future We Want. United nations, NY. 2014. 284 p. URL: http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf.
9. Малий І., Радіонова І., Емельяненко Л. та ін. Антикризове управління національною економікою: монографія / за заг. ред. І. Малого. К.: КНЕУ, 2017. 368 с.
10. Информационное обеспечение государственного управления. URL: <http://www.bigmanage.com>.

УДК 35.078.3:34

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

THE RIGHT TO ACCESS INFORMATION

Журавльова А.М.,

викладач кафедри господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглянуто правову природу доступу до інформації та місце правових норм, що регулюють доступ до інформації у національній правовій системі України. У дослідженні розглядаються конкретні проблеми правового забезпечення права на доступ до інформації як суб'єктивного права особи. За результатами дослідження дані конкретні пропозиції для вирішення окреслених проблем.

Ключові слова: право на доступ до інформації, запит про надання інформації, свобода інформації, інформація та публічний інтерес.

В статье рассмотрено правовую природу доступа к информации и место правовых норм, регулирующих доступ к информации в национальной правовой системе Украины. В исследовании рассматриваются конкретные проблемы правового обеспечения права на доступ к информации как субъективного права человека. По результатам исследования даны конкретные предложения для решения определенных проблем.

Ключевые слова: право на доступ к информации, запрос о предоставлении информации, свобода информации, информация и публичный интерес.

The article deals with the legal nature of access to information and the place of legal norms regulating access to information in the national legal system of Ukraine. The study deals with specific problems of legal protection of the right to access information as a person's subjective rights. According to the results of the study, concrete proposals for solving the above problems are given.

Key words: right to access information, request for information, freedom of information, information and public interest.

Постановка проблеми. Інформація в інформаційно-му суспільстві є основою не тільки соціально-економічних відносин, а й тим фундаментом, на якому будується відкрита демократична держава. Право доступу до інформації у всій своїй багатогранності є інструментом, за допомогою якого громадяни можуть контролювати дії держави, а держава, дотримуючись норм внутрішнього законодавства і міжнародних договорів, повинна зберігати баланс між публічним і приватним інтересом. В Україні інформаційне законодавство тільки почало оформлюватися, за останні роки було прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на захист інформаційних прав громадян. Зокрема, це закони «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних».

Стан дослідження. У науці інформаційного права провідні дослідники аналізують питання змісту та ознак поняття «право на інформацію», практичної реалізації суб'єктивних інформаційних прав різними категоріями суб'єктів тощо. У своїх наукових працях зазначені і суміжні питання розкривають такі науковці: В.М. Брижко,

М.С. Демкова, Р.А. Каложний, Д.В. Колобанов, Л.В. Кузенько, С.В. Петров, М.Я. Швець, О.І. Яременко та інші.

Метою цієї статті є дослідження положень щодо правового регулювання права громадянина України на доступ до інформації, а саме аналіз закріплення такого права особи в нормативно-правових актах міжнародного та національного рівня.

Виклад основного матеріалу. Основоположним нормативно-правовим актом у цій сфері є Конституція України. Норми Конституції України закріплюють право на інформацію (яке охоплює право на доступ до інформації) як одне із основоположних прав людини.

Так, у частині 2 ст. 34 Конституції України зазначено: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [1].

Також частина 3 ст. 34 Конституції України вказує на те, що здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку для запобігання заворушенням

чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Основний закон також містить низку положень, що безпосередньо стосуються відкритої інформації. До таких належать норми про свободу слова і масової інформації, право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення тощо.

Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, зобов'язаних розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Конституції України) [1].

Варто звернути увагу також на те, що частина 2 ст. 57 Основного закону покладає на державу обов'язок доводити до відома населення закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, а відповідно до змісту частини 3 згаданої статті не доведені законодавцем до відома населення такі нормативно-правові акти є нечинними [1].

Загалом Основний закон України містить понад 20 правових норм, які встановлюють інформаційні права та свободи.

Серед нормативно-правих актів, що регламентують питання доступу до відкритої інформації, особливо важливе значення мають закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про доступ до судових рішень», «Про звернення громадян», «Про інформаційні агентства», «Про Національну програму інформатизації», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про захист суспільної моралі», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про державну таємницю», «Про державну статистику», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист прав споживачів», «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та низка інших.

Основоположні засади, які стосуються доступу до інформації, містяться у Законі України «Про інформацію». Цей Закон містить дефінітивну частину, в якій законодавець дає визначення понять, означаючи *інформацію* як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі; окреслює суб'єктів інформаційних відносин, до яких належать громадяни України, юридичні особи, держава. Щоправда, в останньому випадку законодавець вносить застереження щодо суб'єктного складу інформаційних відносин, доповнюючи їх перелік іншими (іноземними) державами, їхніми громадянами (іноземцями), іноземними юридичними особами, а також особами без громадянства (апатридами) та міжнародними організаціями (ст.ст. 1, 5) [2].

Отже, з огляду на зміст перелічених нормативно-правових актів і норми Конституції України та Закону України «Про інформацію», що регулюють відносини в інформаційній сфері, зокрема і відносин з приводу питань реалізації права на доступ до інформації, можна зробити висновок про те, що в них втілені формально-правові аспекти статусу людини у сфері права на доступ до інформації і виражається їх змістова характеристика.

Що стосується безпосередньої реалізації зазначеного права, то потрібно врахувати те, що право на інформацію конкретного суб'єкта реалізується з урахуванням загального правового статусу цього суб'єкта та його ролі в межах певного простору, а в конкретній ситуації – з ураху-

ванням конкретного суб'єктивного права на інформацію і організаційної форми його реалізації в межах правоздатності та дієздатності суб'єкта.

Деякі інформаційні права належать громадянам з огляду на дію норм Конституції України, тому для володіння ними не потрібно вживати певних заходів (наприклад, право на свободу слова, думки, право на отримання інформації тощо). Щоб набути певних інформаційних прав, громадянин повинен змінити свій статус (або стосовно нього повинні бути вчинені певні юридичні дії).

Відповідно до положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» право громадян на доступ до інформації реалізується шляхом подання інформаційного запиту. Так, стаття 19 цього Закону передбачає, що запитувач має право звернутися із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Запит може бути індивідуальним або колективним та подаватись в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача. Головне, щоб у такому запиті містилась інформація про запитувача (наприклад, прізвище та ім'я, його адреса, можна також вказати адресу електронної пошти та номер телефону). У запиті треба вказати загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо є такі відомості. Звичайно, якщо запит подається письмово, він має бути підписаний із зазначенням дати звернення.

Інформація, її оприлюднення та надання за запитом громадян є однією з найважливіших гарантій у процесі становлення демократії, забезпечення відкритості та прозорості влади. Так, стаття 40 Конституції України гарантує право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Відповідь на запит про отримання публічної інформації повинна бути надана запитувачеві не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання такого запиту або у разі значного обсягу інформації – не пізніше двадцяти робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Плата за отримання інформації може встановлюватись лише на відшкодування фактичних витрат на копіювання та друк у разі, якщо обсяг запитуваної інформації перевищує 10 сторінок. Однак це не стосується інформації про себе та інформації, що становить суспільний інтерес. [4, с. 127–130].

Слід зазначити, що запит про доступ до інформації є далеко не єдиним засобом реалізації права на інформацію громадянами, крім нього також передбачені звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування у формі пропозиції, заяви чи скарги. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законодавством. Також не може бути відмовлено особі у праві на доступ до інформації, крім випадків, коли інформація є конфіденційною, таємною або службовою інформацією з обмеженим доступом [6, с. 221–224].

Варто наголосити, що за порушення права громадян на доступ до інформації, неправомірну відмову в наданні інформації законодавством України встановлені механізми відповідальності та відновлення порушеного права. Так, у разі ненадання інформації за запитом протягом встановленого строку, надання неповної або недостовірної інформації, у разі неправомірної відмови у її наданні запитувач має право оскаржити рішення, дії чи бездіяльність розпорядника інформації до керівника розпорядника, вищого органу або до суду.

Контроль за дотриманням законодавства, що регулює право людини на доступ до інформації, має найважливіше значення у механізмі забезпечення ефективної реалізації та захисту прав у громадянському суспільстві.

Отже, у складі права на доступ до інформації можна виділити такі елементи (правомочності), які можуть бути реалізовані всіма без винятку суб'єктами зазначеного права:

- право доступу до документів та інших матеріалів, інформаційних ресурсів та інформаційних систем;
- право на звернення за інформацією до певних суб'єктів;
- право отримувати інформацію від конкретних суб'єктів;
- право фіксувати інформацію, зокрема і за допомогою технічних засобів;
- право на відтворення інформації (отриманої у не заборонений законом спосіб);
- право на доведення інформації до конкретних суб'єктів через її опублікування, а також поширення через мережі обміну даними (зокрема, Інтернет), передачу через засоби масової інформації в режимі повідомлень;
- право на отримання консультації з питань доступу до інформації. [5, с. 127–128].

Для створення дієвого механізму реалізації права на доступ до інформації вважаємо за необхідне закріпити вищезазначені принципи на рівні Національного законодавства. У разі внесення запропонованих змін потрібно буде врахувати те, що для деяких фізичних осіб чинним законодавством вже встановлені спеціальні гарантії з надання інформації. Для запобігання стихійного внесення змін до окремих нормативно-правових актів пропонується до вирішення питання підійти комплексно, розробивши законодавчу стратегію розвитку інформаційного законодавства України у сфері доступу до інформації.

Модернізація законодавства у сфері доступу до інформації про діяльність суб'єктів владних повноважень, зо-

крема ухвалення нової редакції Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації», стала важливим кроком до покращення стану забезпечення права на публічну інформацію в Україні.

Висновки. З огляду на проведений нами аналіз положень як національного законодавства, так і норм міжнародного права зауважимо, що вони мають на меті забезпечення дотримання демократичних стандартів у всіх сучасних державах. Реалізація права на доступ до інформації – це гарантована національним законодавством та міжнародними правовими актами можливість кожного отримувати безпосередньо від суб'єктів владних повноважень, а також організацій, підприємств, громадських об'єднань, що виконують специфічні функції та/або повністю чи частково фінансуються з бюджету, офіційні документи про їх діяльність та можливість знайомитися з відомостями про себе.

Проаналізовані положення передбачають значний набір інструментів, які дозволяють громадянам краще контролювати владу та захищати свої права, стають певним гарантом відкритості та прозорості органів державної та місцевої влади. Лише обізнане у своїх правах суспільство може здійснювати контроль за діяльністю влади та захищати свої права.

Доступ до інформації є актуальним питанням, якому приділяє значну увагу громадянське суспільство. І попри, здавалося б, належне законодавче закріплення цього права в національному законодавстві та ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорах, попереду ще тривала робота над удосконаленням нормативно-правових актів, їх впровадженням та поширенням позитивної практики у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
4. Чуприна О. Право на інформацію: адміністративно-правовий аспект. Підприємство, господарство і право. 2012. № 1. С. 127–130.
5. Ієрусалімова І.О., Ієрусалімов І.О., Павлик П.М., Удовенко Ж.В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 223 с.
6. Доступ до публічної інформації: найчастіші запитання та відповіді / за заг. ред. В. Андрусіва, Д. Котляра. К.: Агентство «Україна», 2012. 64 с.
7. Шапіро В.С. Право громадянина України на доступ до публічної інформації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск № 19. Ужгород, 2012. С. 221–224.